

PANURUS

FUGLE OG NATUR I SØNDERJYLLAND
OAS & DOF SØNDERJYLLAND

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	3
FORSVINDER UGLERNE?	4
OPSLAGSTAVLEN	5
SET OG HØRT SIDEN SIDST	6
FUGLE PÅ MARKERNE I GAMLE DAGE	8
IND – OG UDVANDREING AF YNGLEFUGLE I SØNDERJYLLAND SIDEN 90'ERNE	12
KVÆRS GRANSKOV	18
EN FED FUGLEOPELEVELSE	21
FORELØBIG STATUS FOR SØNDEJYLLAND EFTER ATLAS III	22
VINTERKÅDE SKÆGMEJSER	29
BAGSIDEN	32

FUGLETURE

DOF Sønderjylland

OAS

Forsidebillede

Skægmejse, han

Foto: Klaus Bo Jensen,

Lakolk sø 2018

Se artiklen side 9

Sådan får vi fugle- ne tilbage i land- brugslandet.

Hvad skal vi gøre for sanglærken, viben, agerhønen og de andre agerlandsfugle, som har det svært i landbrugslandet?

Dansk Ornitologisk Forening har løsningerne, der giver plads til både fugle og korn.

Af Henrik Wejdling, medlem af DOF's Hovedbestyrelse

Se artiklen her: http://www.dof.dk/om-dof/nyheder?nyhed_id=1631

FORORD

Af Viggo Petersen

Kære læsere

Der blev der ikke plads til:

- Formandens beretning (DOF Sønderjylland)
- Tøndergruppens fugleture
- Gå til fugl med Haderslevgruppen

Og hvorfor så ikke det?

Fordi jeg tilstræber at holde bladet på 32 sider af hensyn til økonomien.

Jørn's beretning ville have fyldt ca. det halve af Panurus. ☺

Fugleturene kan du finde på de respektive foreningers hjemmeside, hvor de samtidig vil være opdaterede med hensyn til ændringer (forhåbentlig).

Layoutet er ændret på forsiden og bagsiden er blevet til et sted, hvor du

kan komme med fuglerelaterede synspunkter, som du mener fortjener en opsang.

Jeg har selv lagt ud med et par eksempler.

Ellers er Panurus fyldt med gode artikler og fakta.

Jeg savner dog de små hverdags fuglehistorier, fra jer som færdes derude.

2018 bliver det sidste år hvor DOF Sønderjylland udgiver bladet i papirform, fra 2019 kan du læse en digital udgave. Det kan du i øvrigt allerede nu da blade lægges på foreningernes hjemmesider.

Har du kommentarer til bladet så kom endelig med dem.

Redekasser & Foderhuse

Kig ind på hjemmesiden for typer og priser.

Afhent på mit værksted, eller jeg sender.

Specielle kasser fremstilles gerne efter ønske.

Hans Erik Lock, Aubækvigvej 2, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2203, mobil 2224 5287, mail lock1@live.dk

www.Redekassebyggeren.dk

FORSVINDER UGLERNE?

af Kaj Abildgaard.

Flere uglearter synes at være gået meget tilbage.

Værst ser det ud for **skovhornuglen**. For få år tilbage kendte jeg 4-5 steder, hvor jeg kunne finde skovhornugler. Sidste år var der ingen tilbage på de kendte steder.

Skovhornuglerne har det med at samles i grupper ved vintertide, hvor de gemmer sig i nåletræer. Hvis nogen kender til observationssteder, skulle det gerne indtastes i DOF basen eller meddeles til mig.

Sløruglen gik meget tilbage (90%) for nogle år siden, da vi havde 2 strenge vintre. Der var håb om, at bestanden hurtigt ville komme sig, da der er opsat mange redekasser rundt om på gårdene. Jeg har sidste år foretaget kontrolbesøg 3 steder. Alligevel lykkedes det mig ikke at se nogen sidste år.

Kirkeuglen, som var meget udbredt for år tilbage, er på nær 1 sted forsvundet fra Sønderjylland. Også i resten af landet ser det skidt ud.

Stor hornugle har bredt sig i Sønderjylland. Den yngler gerne i grusgrave, der som reglen er svært tilgængelige.

Mosehornuglen er en sjælden gæst, som af og til kan ses ved Kongens Mose eller ved klitterne på vestkysten.

Natuglen, som er den mest almindelige, er også gået en del tilbage. Mit gæt er at mindst halvdelen er forsvundet.

Hvorfor er det gået så galt? Når fugle forsvinder, er det som regel på grund af mangel på føde. Her er det især mus, som har manglet.

Skovhornugle
Foto: Svend Ove Jensen

bleshøyt optik

ETABLERET I 1887

OPSLAGSTAVLEN

DOF Sønderjylland indbyder til møde om punkttælling onsdag den 2. maj kl. 15.30-21.30 med Thomas Vikstrøm, Fuglenes Hus.

DOF kan altid bruge flere punkttællere. Nu får du mulighed for høre mere om emnet. Efter Atlas III er veloverstået har du sikkert fået fornyet energi og lyst til at blive punkttæller.

Program:

Kl. 15.30 mødes vi ved P-pladsen på Bræårvej/Slivsø ved Slivsøens østende hvor vi kigger på fugle. Medbring selv kaffe/the.

Kl. 16.30 indledes mødet på Restaurant Søstjernen. Thomas Vikstrøm fortæller om punkttælling. DOF er vært ved et måltid som indtages undervejs.

Hvorledes foretages punkttællingerne?

Hvem bruger resultaterne og til hvad?

Hvordan er dækningen i Sønderjylland i forhold til på landsplan?

Hvorfor er det vigtigt at få endnu flere til at engagere sig i dette nu 42årige projekt?

Nogle resultater af den fælleseuropæiske *common bird monitoring* som punkttællingerne er en del af

Arrangør: DOF Sønderjylland ved Helle Regitze Boesen

Tilmelding senest søndag den 29. april hos HRB: 4078 1620 eller hrb@regis.dk

KONTINGENTBETALING TIL OAS

Nu, hvor vi er kommet nogle måneder hen på året, er det ved at være tid for kontingentbetaling.

Vi har droppet at udsende girokort med Panurus, da det vil fordyre bladet en del. Samtidig er girokort også blevet ret dyre at betale i bank eller på posthus.

Vi anbefaler i stedet for at overføre via bank evt. via MobilePay.

Beløbet er kr.150,00

Bankoverførsel: reg.nr. 1551 og kontonr. 910 4429.
MobilePay: 30 20 84 56 (Kaj Abildgaard)

Kassereren eller formanden vil også kunne tage imod beløbet kontant.

Med venlig hilsen
Kaj Abildgaard

SET OG HØRT SIDEN SIDST

Af Karl Schlichter og Morten Bentzon

SET OG HØRT 11. nov. 2017 - 22. feb. 2018

Oplysningerne til oversigten er udelukkende taget fra DOFbasen, hvor det hovedsageligt er de sjældne fugleobservationer, som danner grundlag. Det skal derfor samtidigt være en opfordring til alle, at man indtaster sine observationer i DOFbasen. Visse arter kan være markeret med (SU), og derfor skal observationen først forbi Sjældenhedsudvalget, før en endelig godkendelse accepterer observationen.

Rødhalsed gås – set 14-21. feb. 2018 i Ubjerg Kog og Margrethe Kog

Rødhovedet and – set 13. jan. 2018 i Haderslev Dam

Hvidøjede and (SU) – set 7. jan. 2018 i Kruså Møllesø

Den hvidøjede and er en gangster, der også blev set i Møllesøen januar 2017. Den er en god mulighed for, at fuglene fouragerer på Flensborg Fjord om natten og af og til raster i Møllesøen om dagen. Hidtil er fuglen kun set én dag, men mon ikke at en oftere besøgsfrekvens i Møllesøen vil kunne afsløre, at fuglen oftere kan ses der? Under alle omstændigheder, så vil flere nok placere et besøg på lokalitet i januar 2019.

Kongeædderfugl – set 14. nov. 2017 ved Sønderstrand, Kegnæs

Det kun andet fund i Sønderjylland af denne art i dette årtusinde. Der er ingen tvivl om, at en kendt stationært eksemplar nok skal blive velbesøgt af lokale ornitologer.

Amerikansk sortand (SU) – set 25. nov. 2017 ved Sønderstrand, Rømø

Et klassisk sted og tidspunkt for arten og da amerikanske sortander er kendte for at være stedfaste og kunne leve længe, så er det ikke umuligt, at SU vil betragte fuglen som det samme individ, der blev set på lokaliteten i 2011 og 2012. Så udover at den godt kan ligge på lokaliteten til ind i maj, så er der nok gode chancer for, at den kan genfindes igen til efteråret.

Kejserørn (SU) – set 13-14. feb. 2018 ved Varnæs Tykke (billedet)

Periodens mest overraskende fund, hvilket illustreres meget godt af, at ingen af de heldige observatører bestemte fuglen med sikkerhed i felten. Fuglen blev først bestemt, da billeder af fuglen blev vist på Facebook. Fundet af det andet danske vinterfund, idet der i år 2000 er et 3-dages decemberfund af en fugl ved Store Vildmose. Det er det 25. danske fund. Der er dog set færre individer i Danmark, idet flere af fundene omhandler den legendariske "Kaiser Franz", der så indtrækkende ved Stevns i flere forskellige efterår i perioden fra 1981-1990. Sverige har et vinterfund af en fugl, der blev set fra december 1990 til marts 1991. Den aktuelle fund er identisk med en fugl, der opholdte sig i Holland i minimum en uges tid i månedsskiftet september/oktober 2017 og det forlyder, at fuglen skulle være ringmærket i Ungarn.

Jagtfalk (SU) – set 11-12. dec. 2017 på Ballum Forland.

Hærfugl – set 15. feb. 2018 i Nustrup

Selvom vinterhærfugle næsten er en årlig tilbagevendende begivenhed i Danmark, så er

der langt mellem hærfuglene i Sønderjylland. Vi skal således hele 10 år tilbage for at finde den seneste i DOFbasen. Mon ikke en stationær fugl vil kunne tiltrække flere af de lokale ornitologer? Denne fugl blev fanget på en lukket terrasse og derefter sluppet ud igen og det forlyder, at lokale har set den i Nustrup igennem en længere periode.

Asiatisk ørkensanger (SU) - set 25. nov. 2017 ved Sønderstrand, Rømø
Periodens sjældneste fugl på et forventeligt tidspunkt og en forventelig lokalitet, da november og vestkystens klitter er det mest optimale for denne art på dansk grund. Fundet er det femte danske fund og det første danske fund er ligeledes fra regionen, da en todages fugl blev set på Langli i november 1989.

Hvidvinget korsnæb – set 21. nov. 2017 i Kværs Granskov

Status fra Sjældenhedsudvalget

Følgende observationer er godkendt

Hvidøjet and (Kruså Møllese 2017)

Terekklire (Højer Vade 2017)

Prærieløber (Saltvandssøen 2017)

Følgende observationer er under behandling

Iberisk gransanger (Landsende 2016)

Jagtfalk (Ballum Forland)

Kejserørn (Varnæs)

Følgende observationer er forkastet

Tilsyneladende ikke forkastet nogen observationer fra Sønderjylland siden sidst.

Kejserørn
Foto: Bjarne Nielsen

ALT I BYGGERI!

DIN PROFESIONELLE BYGGEPARTNER

SIB[®]
BYGGERI

Sjællandsgade 8-14 • 6400 Sønderborg
tlf. 74 42 49 19 • sib@sib.dk • www.sib.dk

FUGLE PÅ MARKERNE I GAMLE DAGE

Af Jens Steensberg, Esbjerg

Jeg vil gerne fortælle eftertiden om de fugle, der var på markerne op til omkring 1965. Det gør jeg fordi eftertidens fuglevenner bør se på hvad der er sket på marken siden de fugle der var dengang, nu er byttet ud med andre. Der skete en meget stor ændring i landbruget efter 1965. Jeg er født i 1943 og voksede op på en gård øst for Hammerum. Min største interesse var naturen og fuglene. Jeg fik Politikens fuglebog, da jeg var 10 år. Hvis man engang skulle ønske at genskabe det fugleantal, vi havde dengang, kan man med fordel læse min beskrivelse af fuglene og landbruget før 1965. Det kommer især til at handle om viben. Jeg tror

at mange andre markfugle kommer igen hvis viben kommer. De havde fælles livsbetingelser, som blev ændret.

Sædskiftet:

For at få indblik i markfuglenes livsbetingelser, vil jeg beskrive markens afgrøder og sædskiftet, som enhver landmand fulgte pr tradition. Ved sædskifte forstås markernes skift fra roer til græs, fra græs til korn og måske til kartofler. Det var et skifte som alle danske landmænd fulgte. Det var en omkring 100-150-årig tradition, som gav det bedste udbytte og minimerede skadedyr. Det var jo økologisk landbrug man havde. Alle gårde og husmænd havde en fordeling af husdyrene, som

Vibe

Foto: Svend Ove Jensen

svarede til dette sædskifte. Hvis en gård havde 10 køer, så kunne man regne med at der var 3 grisesøer til at give afkom og der var en hønsegård og måske lidt ænder til jul. Antal dyr og deres fordeling svarede ganske nøje til de afgrøder der var på marken. En gård hvilede i sig selv. Gårdens afgrøde fordeling gav livsbetingelser for markens fugle, det gav frø,

insekter og ikke mindst plads til fuglenes reder på jorden. Det er vigtigt at forstå at den procentuelle fordeling af dyr og mark afgrøder hang sammen, således at forstå, at en stor og en lille gård havde den samme fordeling. Der er et tal der viser hvor mange tdl. græs og roer en ko kræver og det samme med grise, som spiste gårdens avl af korn. Denne gamle tradition er sat ud af drift ved vores tilslutning til EU, som nu strengt styrer hvorledes marker skal passes. Der er også sket en væsentlig ting i bedriften.

Øerne havde store marker med roer og grøntsager. En roemark er velegnet til "vibedrift". Den var pløjet og harvet i efteråret og stod sort, når vibefar indtog territoriet i marts, så blev den harvet, så snart jorden var tør og sået, så snart udsigt til nattefrost var væk. Så var der klar til mutter vibes æglægning. Øerne har i dag marker med vintersæd, som er vibeuvenlig.

Køerne kom på græs i april. Jeg tror viben havde erfaret at græs og køer, gav mulighed for en stabil familie. Ingen køer,

gav hø og det er ikke godt for viben. Der var ingen vintersæd, som er uegnet for viber, ej heller majs.

Markens fugle var:

Viben, lærken, vipstjert, agerhøne, fasan, bomlærken, gulspurven. Besøgende fugle på marken, var alliken, svalen, gråspurven, gråkragen om vinteren, hjejlen om efteråret, husskaden, grå and, rørhøns, gøgen, dobbeltbekkasin, og storke, ringduer i august. Sangfuglene kom ikke ud på marken.

Det gør mig ondt at viben ikke findes på ret mange marker i 2017. Jeg har selv i flere år skrevet til en del DOF-folk for at få dem til at indse at viben er på lodret nedtur. Der var slet ingen bekymringer hos ret mange af dem. Jeg vil gerne nå frem til ca. antal viber i tiden 1800- 1960. I 1950 satte industrialiseringen i gang også i landbrug. Jeg fortalt om vibens livsbetingelser før 1965, vi kan se hvad vi kan give den tilbage af det den holdt af. Vi skal gøre status. Der er stadig friske folk som er født omkring 1935 og de kan have en hukommelse uden lige, hvis man kan trække de rigtige "billeder" frem for dem. De skal mødes med et sprog de kender fra 12 års alderen, så kommer hukommelsen frem. Jeg havde for nogle år siden annonce i Landsbladet efter gamle landmænd, som huskede noget om viber. Deres tilbagemelding svarede til det antal viber jeg havde, som er et vibepar på 4-5 tdl. I dag 2017 bestemmer EU hvad landmanden må og ikke må. De forbyder sorte marker. Landmanden bestemmer kun hvilke afgrøder han vil så på marken, resten af året SKAL markplanen følges. Markplanen har generet viben en del, men som før fortalt så var den ikke kræsen med marktype. Jeg tror den vil være meget skuffet, når den i dag kommer til en ukultiveret majs stubbe mark, en brakmark eller en grøn med anden afgrøde. Jeg mener at EU's forbud mod at pløje og harve i efteråret, har medført ukrudt sprøjtning. Når jeg i dag

går ud på marken med kikkerterne og møder den store traktor, så stopper de som regel og vi får en snak. De siger mågerne ofte tager fugle kyllinger af alle arter og æg. Indsamling af mågeæg var tidligere meget almindelig til æggekage. Nu er det strengt forbudt. Rågerne møper alle andre fugle og i tusindtal, spiser de tidligere fugles mad. Musvågen tager hvad der bevæger sig lidt langsomt op til harekillinger størrelse.

Er man heldig at finde en viberede, så er vibefar konstant i luften for at holde måger og råger væk. Man må kunne se i statistik hvor mange % der ligger brak af landbrugsjord nu og i forhold til før. Mange store arealer er igen blevet vådområder.

Gode betingelser for viben er: 1.) Viben vil have fred for andre fugle, som er en trussel for dem selv og unger. Mågerne skal væk fra agerland og ud til vores 7.000 km. kystlinjer 2.) De vil have kultiveret jord i marts og tilsået senest 1. maj, og derefter fred. 3.) Marken skal være min. 1½ ha, og større hvis det er flyvesand. 4.) Afgrøden må ikke vokse højere end de kan se rundt indtil midt juni. 5.) Der skal være regnorme til føden helt til oktober. 6.) Marker skal kultiveres straks efter høst og holdes kultiveret til frosten kommer.

Jeg har set i Store Nordisk Konversations leksikon og fundet at det dyrkede danske landbrugsareal 1930- 1950 var på 3.270.000 ha. og som er med 2½ ha. pr. vibepar. Det giver 1,3 mio. viber. Det er et mindre antal en det Vagn Holstein (den første formand for DOF) skriver i 1926, som regner med 0,5 ha. pr. par. Vagn Holstein tror på 2 mio. viber i 1926. Vagn Holstein boede på Nordfyn, som dengang havde store arealer med sukkerroer og grøntsager. Det er godt for en vibe som søger efter orme. Som før sagt var der flere på lerjord end på flyvesand og Holstein boede på lerjord. Efter de tal jeg har på viber pr. ha. tror jeg der var 1.300.000 viber i Danmark 1930-1950.

Mit ønske er en saglig status over antal og livsbetingelser i 2017. Det må være noget for en diplomafhandling til 5-10 unge mennesker med fugleinteresse. Der skal arbejdes uden fordomme fra mediernes oplysninger og hvad de ellers kan google sig til. Viben har 2016 bedre betingelser i Jylland end på øerne, fordi kvæget er i Jylland og de spiser majs. Hvis majs marken blev pløjet efter høst og harvet i marts, ville den være et godt hjem for viben. Majs bliver sået sidst i april og gror ikke hurtigere end roer. Viben holder også af kartoffelmarker, men ikke når de er dækket med plast. Raps og vinterhvede er det værste på en viber hjem. Den afgrøde er for høj til viber om foråret. I 2016 opgiver EU at der gives braklægningsstøtte til 8% af dansk agerland. En brakmark er ikke noget for viben, der er ofte sået planter som forhindrer udvaskning af gødning. Måske disse 8% kunne harves forår og eftersommeren, så ville det glæde viben. Det er op til EU, desværre. Det opgives ikke hvor store arealer som ejes af fritids landmænd, stutierier og lignende. Disse lods ejere ville være lettere at få til at lave vibevenlige marker. Engene langs vore åer, ligger nu uudnyttet hen og afgræsses kun lovpligtigt. Der har været viber på disse arealer, men de er væk nu, i hvert fald langs de åer forfatteren kender.

En tysk naturfilm fra Holsten fortalte at arealer til villa haver var på størrelse med naturbeskyttelsesområderne. Det gælder nok også for Danmark. Dette store areal giver gode betingelser for mange fugle, men ikke for viben. Det er uforståeligt hvordan nogen kan kalde ovenstående for intensivt landbrug, med så meget udyrket jord. Samlet er det Danske landbrugsareal gået ned med 620.000 ha siden 1930-1950. I dag er der 2.650.000 ha til landbrug, minus de 8% brakmark. Det vi skal se efter, er om der er et vibepar på hver 2½ ha agerland. Så mange var der i gamle dage. Det er såre

enkelt at tælle dem. Men hvad blev der af viben, hvem spiste den eller var der nogen der spiste dens mad?

Nu er spørgsmålet om viben er spist af andre fugle eller jaget bort af landmanden? Vore dages grønne "ukrudts marker" er ikke vibens hjemsted, men da de blev opfundet, var viben allerede på stærk retur.

Høgen blev fredet omkring 1970 og mængden af råger tog til. Musvågen tager mus, men finder den ingen og der går en fuglekylning, så ryger den. Den tager også harekillinger, har jeg en film med fra tysk TV. På det åbne agerland, så jeg ingen rovfugle i 1950'erne. I dag sidder der musvåger overalt. Spurve høgens antal er eksploderet siden fredningen. Der er nu ca. 4000 par i Danmark. De kan sagtens tage en vibe, når de kan

tage en skade, som jeg har set det. Disse spurvehøge tager 1-2 fugle hver dag. Den skal have ca. 50 g kød om dagen og er det spurve, så tager den 2 om dagen. 2 gange 2 X 4000 gange 365 er 5,8 mill. fugledrab om året i Danmark. I dag ser vi næsten ene råger og måger på alle marker. Officielt går de efter orm, men ser de en fuglekylning, så er der godt kød på menuen. Enhver har jo set måger tage ællinger i parken. Jeg har ikke set råger tage en fugleunge, men alle andre kragfugle har jeg set gøre det, så hvorfor skulle rågen være anderledes? Det var lidt om vibens betingelser.

Jeg håber du fik lyst til at hjælpe "de gamle markfugle".

Gør hvad du selv tror på og noter dig resultatet.

 HaveJan.dk
Jans Stubfræsning · Tlf. 28 14 44 64

**Faglært Anlægsgartner,
Have- & landskabstekniker**

Jan Ravnborg

Nørrehedevej 11, Østerby • 6280 Højer
Telefon: 28 14 44 64 • jan@havejan.dk
www.havejan.dk

OM IND - OG UDVANDRING HOS YNGLEFUGLE I SØNDERJYLLAND SIDEN 1990'ERNE

Af Jesper Tofft

Gennem en årrække har vi kunnet konstatere markant fremgang og tilbagegang hos en række fuglearter i Danmark generelt. Det har været, og er stadig mærkbart, også i Sønderjylland, der som port fra syd mod Danmark og Skandinavien gennem mange år har spillet en særlig rolle for nyindvandrede arter. Dette emne er beskrevet tilbage fra midten af 1900-tallet, hvor arter som rødtoppet fuglekonge, græshoppesanger m.fl. blev konstateret som nye ynglefugle i Sønderjylland – og dermed også for Danmark.

I en række artikler i DOFs blade, herunder Panurus, har man gennem årene kunnet læse om nye ynglefugle i landsdelen som sildemåge, vandrefalk, havørn, biæder, blåhals, nilgås, trane m.fl. Den netop overståede ATLAS-kortlægning af ynglefugle, "ATLAS III", som skal udkomme i bogform om et par år, viser endvidere tydeligt, at også en række tidligere ret udbredte arter er gået mærkbart tilbage, og nogle er helt forsvundet. I flere tilfælde endda nærmest ubemærket. I det følgende vil jeg søge at trække nogle udviklingstendenser frem fra perioden siden den sidste ATLAS-kortlægning i perioden 1993-96 ("ATLAS II"), dvs. en ca. 20-årig periode: Arten som er indvandret, og arter som er forsvundet eller på vej til at forsvinde...

Nye arter

Denne gruppe omfatter nye arter for Sønderjylland, hvoraf nogle også er nye for landet som helhed.

Arter som ikke er decideret sydlige, da de også er udbredt mod nord, men som efter alt at dømme er indvandret til Sønderjylland fra syd: Begrundelsen er i alle tilfælde en særdeles god beskyttelse og forvaltning i Slesvig-Holsten, hvorfra de sønderjyske ynglefugle er indvandret, og direkte forfølgelse af rovfugle er i dag en undtagelse. Det drejer sig primært om havørn (første ynglefund 1996), vandrefalk (første ynglefund 2013) og trane (første ynglefund 2003). Vi har endnu kun et enkelt par vandrefalke i landsdelen (Enstedværket ved Aabenraa Fjord), mens havørn og trane med stor succes har bredt sig, og vel nu omfatter hhv. mindst 8 og over 50 par!

Desuden bør vi nævne canadagåsen, som måske endnu ser ud til at være en uregelmæssig ynglefugl med ganske få fund på Als og Broagerland fra de seneste år. Selvom denne art er vidt udbredt i Sverige, hvor den forekommer i skovmoser o. lign., kan der ikke herske tvivl om, at de sønderjyske fugle kommer fra den stigende slesvig-holstenske bestand, som ofte holder til tæt ved mennesker, f.eks. i parkagtige omgivelser. Det angives da også fra Tyskland, at fuglene er undslupne fra parker, så de tilsyneladende er præget heraf. De ganske få ynglefund i ATLAS III (kun to lokali-

Canadagås
Foto: Svend Ove Jensen

teter) står for tiden i kontrast til den stærkt stigende optræden af ikke-ynglende canadagæs i sommerhalvåret.

Arter som er decideret sydlige, dvs. som har hovedforekomst mod syd: blåhals, sortstrubet bynkefugl, nilgås, biæder, sorthovedet måge.

Af disse blev blåhalsen konstateret ynglende ved Magisterkogen i 1992, som det første sikre fund i Danmark. Siden er den som bekendt i løbet af en ret kort årrække blevet stedvis almindelig, og findes nu i det meste af Vestdanmark.

Sortstrubet Bynkefugl
Foto: Svend Ove Jensen

Et lignende billede tegner sig for sortstrubet bynkefugl, som efter nogle fund i 1940'erne og 1950'erne blev genfundet som ynglefugl i Frøslev Mose i 1993. Denne art er dog ikke blevet nær så talrig som blåhalsen, men er nu alligevel ret udbredt på heder, hedemoser, enge, rydninger i plantager m.m. Frøslev Mose er toplokalitet for denne art med ofte over 10 par årligt.

Nilgåsen er indvandret fra syd, hvor fugle undslupne fra fangenskab i Holland og Tyskland med stor succes har bredt sig mod nord. Første ynglefund er så vidt vides fra Haderslev Dam i 2000. Nilgåsen ses nu meget ofte rundt om i landsdelen, af og til i større flokke, men ynglebestanden er endnu begrænset til måske omkring de 20 par. Langt de fleste holder til i

grusgravområder ved Uge og Rødekro, sandsynligvis fordi arten foretrækker søer med ingen eller kun begrænset vegetation langs bredderne. I modsætning til f.eks. grågåsen er nilgåsen stærkt territorial, og hvert par kræver normalt sin egen sø. Så kolonidannelser kan der næppe blive tale om.

Biæderen er forekommet fast siden 2010-11 med få par årligt – foreløbigt uden tegn på stigende tendens.

Sorthovedet måge har ynglet med 1-2 par i Haderslev Dam i de senere år. Desuden er der sandsynligt ynglefund fra Slivsø i 2014.

Endelig bør vi nok også nævne, at yderligere et par sydlige arter er fundet ynglende med sikkerhed i Sønderjylland, men dog indtil nu kun med en enkelt forekomst hver. Nemlig stytteløber (Kongens Mose, 2012) og korttået lærke (Rømø, 2011).

Bramgås og sildemåge bør også nævnes, da de er noteret som nye ynglefugle i Sønderjylland efter 2000. Da begge arter yngler både i Slesvig-Holsten og i det øvrige Danmark, kan vi næppe rubricere dem som sandsynlige indvandrere fra syd. Bramgåsen (første ynglefund 2014) er i ATLAS III fundet ynglende i en grusgravsø ved Uge (unger set i 2015-16), samt ved Haderslev Dam og Bremsbøl Sø i 2014, men tilsyneladende ikke siden. Sildemågen (første ynglefund 2011) er fundet ynglende ved både ferskvand (ny habitat for arten) og ved saltvand: Grusgravsøer ved Uge og Rødekro, Slivsø, øen Linderum nord for Årø og ved Aabenraa Havn.

Sølvhejre og hvidvinget terne er i ATLAS III noteret som sandsynlige ynglefugle ved Hasberg Sø; begge i 2015 (bl.a. redebyggende). Mere er det ikke blevet til, så vi kan (endnu) ikke rubricere dem som regelmæssige ynglefugle. Og skestorken og mellemflagspætte er vel sandsynlige kommende ynglefugle, vi bør holde øje med.

Arter i stærk tilbagegang eller forsvundne arter:

Det er dog langt fra succeshistorier det hele. I vores lokale fugleverden har vi også i siden 1990'erne måttet konstatere tilbagegang for en lang række arter, hvoraf flere viser det samme billede på landsplan. Undersøgelserne i ATLAS III viser således en ret markant tilbagegang for bl.a. skeand, krikand, toppet skallesluger, bjergvipstjert m.fl. I det følgende vil jeg dog lade disse ligge, og rette fokus på arter som enten er helt uddøde eller næsten uddøde siden ATLAS II-undersøgelsen i 1990'erne.

Blandt de helt forsvundne arter, som slet ikke set ynglende i ATLAS III-årene, finder vi tinksmeden. Den har tidligere ynglet i en række hedemoser, men forsvandt fra sit sidste ynglested i Hønning Mose omkring 2008. Jeg anså selv den stigende tilgroning af vore moser som en sandsynlig grund. Men selv den store moserydning i Kongens Mose for nogle år siden, hvor den åbne hedemose blev genskabt, har ikke formået at lokke arten tilbage. Det kunne tyde på, at der har været tale om en lokalt funderet bestand, som er uddød pga. manglende egen rekruttering, så der ingen nye fugle stod klar efterhånden som de gamle er faldet fra. Og andre/nye fugle fra andre landsdele som Vest- og Nordjylland, hvor tinksmeden stadig yngler, kommer ikke bare til i stede.

Kirkeuglen havde sit sidste kendte ynglested i Sønderjylland ved Arnum, men har ikke ynglet her i flere år. Dette må ses i lyset af den landsdækkende tilbagegang med opsplitning i småbestande, hvor tilbageværende fugle kan have svært ved at finde en mage. Så med mindre der skulle findes få ukendte par i det nordvestlige Sønderjylland, må vi nu anse arten som forsvundet fra landsdelen.

Det samme gælder sanderterne, som skønt den endnu ses årligt, ikke er fundet ynglende i Sønderjylland siden begyndelsen af 2000-årene. Kun ved Filsø har der endnu i de seneste år holdt

Hvid stork
Foto Svend Ove Jensen

et par til, og ellers skal vi helt ned til Elbens udmunding (Neufelder Vorland) for at finde en regelmæssig koloni – i øvrigt den eneste udenfor Sydeuropa.

Den hvide stork er nok den art, som følges aller tættest af de fugleinteresserede. Endnu findes et enkelt par i Smedager ved Tinglev, som endog videoovervåges. Selvom flere par nok burde kunne både rede og føde i marsken og i områder langs grænsen, bunder den meget begrænsede yngleforekomst i Danmark i en kombination af manglende føde i landbrugslandet, og et manglende populationstryk syd fra. Bestanden i Slesvig-Holsten går ikke frem, men kan lige holde sig stabil. Derfor er der ikke noget bestandsoverskud her fra, som kan brede sig mod nord. Faktisk er et ret bredt bælte syd for grænsen også storketomt. Med en enkelt undtagelse (Schafflund), var der i 2016 ingen beboede storkereder nord for en linje mellem Husum og Satrup. Dvs. at hele det nordvestlige hjørne af landsdelen Slesvig er uden ynglende storke.

Taffelanden er på landplan ikke gået så meget tilbage siden 1990'erne, men i Sønderjylland, er tilbagegangen så markant, at det er meget tvivlsomt, om vi endnu kan tælle den som regelmæssig ynglefugl (tilbagegang ses i hele Jylland). Mens der i Atlas II blev fundet ynglende taffeland i 9 kvadrater, er der i Atlas III kun gjort et enkelt sikkert fund (Varnæs Stormose) og to sandsynlige. Da taffelanden stadig er ret udbredt på Fyn og de østlige øer, må vi sige, at den rykker mod øst. Det skal dog nævnes, at arten i dele af Sønderjylland stadig er almindelig

Sjagger
Foto Svend Ove Jensen

som oversomrende, hvor det sikkert er et-årige, ikke-ynglende fugle fra østlige bestande vi ser, f.eks. i grusgravsøerne ved Rødekro.

Sjagger var også i 1990'erne en sjælden ynglefugl, men dog med spredte ynglefund, og jeg fandt den selv ynglende på Rømø og ved Gram. Nu er den i lighed med hele Jylland stort set forsvundet fra Sønderjylland. Kun et sandsynligt (Kværs) og et sikkert (Over Jerstal) ynglefund er gjort i de seneste år.

Pungmejsen er gået meget tilbage i hele landet siden 1990'erne, og har trukket sig østpå, hvor den også kom fra ved indvandringen så sent som i 1960'erne. Fra 13 sikre og sandsynlige sønderjyske kvadrater i Atlas II (ofte med adskillige par pr. kvadrat) til nu kun 4 kvadrater i Atlas III, hvor de sidste fund er fra moser ved Sølsted og Tinglev.

Pirolen var i 1970'erne en fugl, man kunne finde i de fleste skove og på Als og Sundeved, men også i andre skove op langs østkysten samt i løvskove inde i landet i Midt – og Vestsønderjylland. I Atlas II kunne den stadig findes som sikker eller sandsynlig i 12 kvadrater, mens den nu er totalt forsvundet fra Sønderjylland. Nu ses den kun sporadisk – dog med tegn på yngel nogle få steder på Fyn og Lolland.

Broget fluesnapper er gået markant tilbage i hele landet, ca. 70 % tilbagegang på landsplan fra Atlas II til Atlas III. Tilbagegangen er endnu større i Jylland, hvorimod den stadig er ret udbredt i dele af Sjælland, især i Nordsjælland. I Sønderjylland er der i de 4 atlas-år 2014-17 kun gjort to sikre ynglefund (Visby og Frøslev Plantage) - og dertil 4 sandsynlige fund.

Stenpikker var allerede i perioden mellem Atlas I i 1970'erne til Atlas II i kraftig tilbagegang på landsplan, nemlig med 42 % færre besatte kvadrater. Siden er tilbagegangen fortsat. I Atlas II blev arten fundet som sikker eller sandsynlig i 21 kvadrater med koncentrationer på Als og på Rømø. Nu her i Atlas III er den kun rapporteret fra i alt 6 kvadrater, 2 sikre, begge på Nordals, og 4 sandsynlige. Derimod er stenpikkeren stadig en ganske almindelig trækgæst, og langt de fleste mulige fund i Atlas III må anses for at være trækfugle. Materialet tyder på, at den ingen steder er årlig længere. Dermed må vi konstatere, at arten er "næsten uddød".

Sammenfatning

Samlet set må man konstatere, at der i de sidste 20-25 år er sket voldsomme forandringer i den sønderjyske fugleverden. Dette synes for de fleste nye arter at have to hovedårsager, dels en god beskyttelse og forvaltning i områder omkring os, som har produceret overskud, og dels klimatiske årsager. For de udvandrende arter kan der være tale om forringede levesteder, men også her spiller klimaet sandsynligvis en vigtig rolle.

I perioden fra Atlas II (1993-96) til Atlas III (2014-17) er der indvandret hele 11 nye fuglearter til Sønderjylland i et omfang, så vi med lidt god vilje kan kalde dem for regelmæssige ynglefugle, om end nogle kun findes med et eller ganske få par. Disse kan lidt groft inddeles i 4 grupper:

Arter, som har været uddøde, og som er genindvandret; hovedsageligt pga. en god beskyttelse og forvaltning hos vore naboer mod syd, Slesvig-Holsten: Havørn, trane, vandrefalk. Det bør her tilføjes, at for tranens vedkommende spiller også ændrede trækvaner med større ungeoverlevelse også en stor rolle.

Arter, som er decideret sydlige i deres europæiske udbredelse, og som indvandrer fra syd som led i en udbredelsesbølge mod nord: blåhals, sortstrubet bynkefugl, sorthovedet måge, biæder.

Arter, som er udsatte og/eller undslupne fra fangenskab i lande mod syd (Tyskland/Holland), og som breder sig mod nord: nilgås og canadagås.

Arter, hvor det synes noget uklart, hvorfra de er indvandret: bramgås og sildemåge.

Endelig er følgende 4 sydlige eller sydøstlige arter registreret som sikre eller sandsynlige ynglefugle i et enkelt tilfælde hver efter 2010, og fremtiden må vise, om de bliver regelmæssige ynglefugle: sølvhejre, stylvløber, hvidvingetterne og korttået lærke.

I samme periode har vi måttet konstatere, at 4 arter nu må anses som værende forsvundet som regelmæssige ynglefugle i Sønderjylland: tinksmed, pirol, kirkeugle og sandterne. Dermed ikke være helt forsvundet i løbet af få år: hvid stork, sjagger, taffeland, stenpikker, pungmejse og broget fluesnapper.

En række andre arter har nu så små forekomster, at man må forestille sig, at flere af dem kan være helt forsvundet i løbet af få år: hvid stork, sjagger, taffeland, stenpikker, pungmejse og broget fluesnapper.

At forklare baggrunden for denne udvikling er ikke helt nemt, men må overordnet set hovedsageligt ligge i klimatiske og beskyttelsesmæssige årsager samt for visse arter forringelser af levesteder. Klimaet bliver løbende mildere. Trækfugle ankommer stadig tidligere om foråret, traner overvintrer til dels og ruger nu tidligere end før, og mindre snedække giver mere føde til gæs og svaner om vinteren. Det er tendenser, der også ses i vore nabolande, og netop her i det sydlige Danmark er vi nogle af de første, som oplever at den nordlige udbredelsesgrænse

Nilgæs
Foto Svend Ove Jensen

for centraleuropæiske arter gradvist rykkes mod nord. Ukendte årsager under trækket og i vinterkvartererne kan ligeledes spille både positivt og negativt ind.

Tilsvarende oplever vi i disse år, at tidligere udbredte vintergæster i et vist omfang udebliver fordi de overvintrer længere mod nord, fordi det også dér bliver tilsvarende mildere. F.eks. ses en art som vandstøeren nu langt mindre hyppigt ved vore vandløb i vinterhalvåret end tidligere. Det samme gælder flere nordiske dykænder.

Kendetegnende for de fra syd indvandrende arter er således primært et populationstryk (= der er ikke plads nok sydpå), samt at de finder egnede levesteder, når de søger mod nord (især blåhals, sortstrubet bynkefugl, sorthovedet måge, biæder, nilgås, canadagås, havørn, trane, vandrefalk).

En generelt sydlig art som pirol burde ud fra den betragtning ikke trække sig tilbage mod syd, men der kan være andre årsager. Måske er pirolen ved at forskubbe det samlede udbredelsesområde mod øst ligesom pungmejse, broget fluesnapper og taffeland. Man har bl.a. peget på det atlantiske klima med blæst og regn om sommeren om en sandsynlig årsag.

Baggrunden for tilbagegangen hos hvid stork og kirkeugle angives generelt som en forringelse af fødeområderne.

Sjagger og tinksmed er jo generelt nordlige arter (om end sjagger også er udbredt i f.eks. Midt-tyskland), og ser ud til at trække sig mod nord/nordøst – vel også her primært af klimatiske grunde.

Samlet er 11 arter indvandret hhv. under indvandring siden 1990'erne. Derimod må kun 4 arter anses som forsvundet/udvandret i samme periode, mens yderligere 6 arter er gået så meget tilbage, at de meget vel kan være forsvinde indenfor få år. Sker dette, er der tale om en status quo for så vidt angår det samlede artsantal i landsdelen.

Jesper Leegaard og Thomas Vikstrøm takkes for kommentarer til indholdet i artiklen.

Kilder

- Brandt, Thorkild 2012: Korttået lærke, i: Fugleåret 2011, s. 151. - DOF, Kbh.
Dybbro, Tommy (1976): de danske ynglefugles udbredelse. - DOF, Kbh.
DOFbasen: Foreløbige resultater for Atlas III, pr. 5. feb. 2018.
Grell, Michael B. (1998): Fuglenes Danmark. - Gads Forlag, Kbh.
Koop, Bernd & Rolf Berndt (2014): Zweiter Brutvogelatlas. Vogelwelt Schleswig-Holsteins, Bd. 7. - Ornithologischer Arbeitsgemeinschaft für Schleswig-Holstein und Hamburg e.V./Wachholtz Verlag, Neumünster.
Nyegaard, Timme, Hans Meltofte, Jesper Tofft & Michael Borch Grell (2014): Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 1998-2012. - DOFT 108, s. 1-144.
Thomsen, Kai M.(2017): Weissstorch. - Zur biologischen Vielfalt. Jagd und Artenschutz, Jahresbericht 2017, s. 113-116. - Ministerium für Energiewende, Landwirtschaft, Umwelt, Natur und Digitalisierung des Landes Schleswig-Holstein, Kiel.
Tofft, Jesper (2006): Er tinksmeden på vej til at uddø i Sønderjylland? - Panurus 40. årg., nr. 2, s. 7-11.
Tofft, Jesper (2011): Første ynglefund af sildemåge i Sønderjylland. - Panurus 45. årg., nr. 3, s. 15-16.
Tofft, Jesper (2011): Afrikansk indvandrer koloniserer Danmark (nilgås), - Fugle I Felten 17, årg., nr. 2, s. 2-4.
Tofft, Jesper (2012): Første ynglefund af stytteløber (Himantopus himantopus) i Sønderjylland. - Panurus, 46. årg., nr. 3, s. 7-8.
Tofft, Jesper (2013): Første ynglefund af vandrefalk i Sønderjylland - Panurus 47. årg., nr. 4, s. 4-6.
Tofft, Jesper (2014): Tranens indvandring til Sønderjylland 2002-2013. - DOFT 108, s. 157-163.
Tofft, Jesper (2016): 20 år med ynglende havørn i Danmark og Sønderjylland. - Panurus 50. årg. 2016, nr. 4, s. 20-25.

KVÆRS GRANSKOV

Af Klaus Bo Jensen

Foto: Forfatteren

Jeg tror, at vi alle kender til det at have et ynglings sted, hvor vi kan lide at komme for at obs'e fugle. Mit sted er Kværs Granskov. Skoven er dejlig overkommelig, er rig på forskellige biotyper som tæt granskov, åben beplantning og åbne arealer, blanding af løv- og granskov og ung/ældre beplantning. Den grænser op til åbne marker og Søgård Mose imod vest.

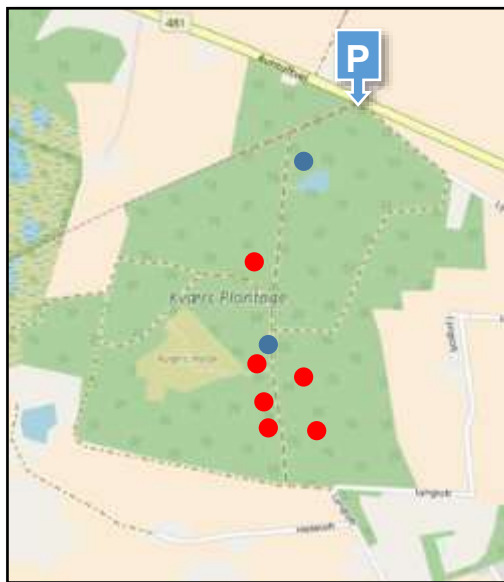
Skoven er ideel til min form for fuglekikkeri: "Slow-Birding", hvor jeg går langsomt omkring og tager mange pauser for at lade fuglene komme til mig. Så et besøg i skoven tager mig gerne 2 – 2,5 timer.

Jeg fik lyst til at skrive en artikel om skoven efter at have læst Kim Hagen's fine beskrivelse af "hans" domæne – Torup Made på Als. Jeg synes det kunne være interessant at få beskrevet vore ynglings steder – så hermed er opfordringen givet videre til alle jer andre fuglefolk. Giv os lidt indblik via en artikel i Panurus.

Jeg besøgte Kværs Granskov 12 gange i 2017: 1 gang jan-mar, 4 gange apr.- juni, 2 gange juli-sep. og 5 gange okt.-dec. Så min artikel er på ingen måder en "videnskabelig" afhandling, men alene en beskrivelse af mine observationer. I Kværs Granskov er der over tid ifølge DOF-basen set i alt 114 arter, og i 2017 lykkedes det mig at se 57 arter, hvilket jeg er super tilfreds med. Bedste tur artsmæssigt var den 1/6 med 34 forskellige fugle.

Jeg vil nu til almen oplysning prøve at vise, hvor jeg har haft mine observationer i 2017 af forskellige arter – bare for at give jer en mulighed for evt. selv at opleve dem – vel vidende, at fuglene jo bevæger sig pænt rundt i skoven fra gang til gang.

Skoven er en god mejseskov. Her er mine obs. af sortmejse (rød) og topmejse (blå):

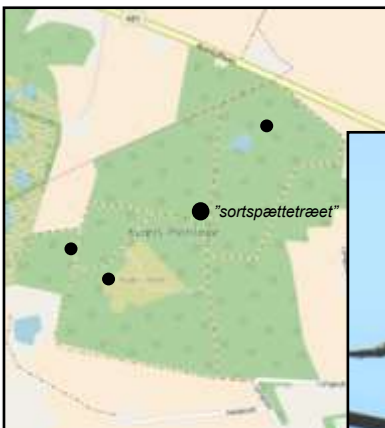

Skoven har ved hvert besøg givet mig gærdesmutte og fuglekonge (gul). Jeg har også ofte haft træløberen (grøn), men jeg er nu mest glad for mine 3 observationer af rødtoppet fuglekonge (rød) i årets løb.

Af spændende "sommerfugle" har jeg observeret gode arter som rødstjert, skovpiber, gulbug og rødrygget tornskade. Og som overflyvende fugle har jeg set blå kærhøg og traner, som sikkert kom ovre fra Søgård Mose.

Den mest "underlige" fugl jeg har set var dog Isfuglen, som en dag kom susende fra vest ind over skovens åbne midterstykke. Hvad skulle den dog her i en skov uden rindende vandløb, men måske den lige ville "tjekke" skovens lille sø i nordenden.

En fugl, som ikke yngler i skoven, men som dog fouragerer der, er sortspætten. Den kommer sikkert på besøg fra Søgård skov eller Kelstrup Plantage.

Jeg har set den 2 gange sidde i spætte-træet med "den visne top" i det åbne areal midt i skoven.

Ellers har jeg observeret den ved de markerede steder på kortet.

Af top-predatorer så jeg ofte musvåge, som holdt meget til omkring hedearealet midt i skoven, samt raven, som i efteråret ofte var på besøg med forældreparret + 1 unge. Mærkværdigvis har jeg aldrig selv set spurvehøgen eller duehøgen. Af andre arter, som jeg ikke har set, men som burde være der, kan nævnes skovsneppen, fluesnapperen og natugle (dog set et enkelt uleglyp).

Til slut lidt om skovens vinterfugle.

Granerne og lærketræerne lokker alligevel fugle til som lille/stor korsnæb, lille/stor gråsiken og grønsiken. Jeg havde lille korsnæb fra 1/6, men ellers kom denne vinters "invasion" allerede til skoven i august, hvor jeg siden havde Lille Korsnæb ved hvert besøg. Og jeg var heldig med at have den sjældne stor korsnæb i flokken 2 gange.

1. Lille korsnæb

2. Stor korsnæb

3. Gråsiken

4. Grønsiken

Gråsikenerne var mere sjældent på besøg, og det samme gjaldt for grønsiken.

Dette var lige et lille indblik i mine oplevelser i Kværns Granskov i 2017. En skøn skov, hvor du næsten helt sikkert er alene i skoven, når du endelig finder derud.

Jeg vil nu se frem til, at der er andre, som vil melde sig på banen for at fortælle om et særligt sted "derude", hvor der er "fede" fugleoplevelser.

EN FED FUGLEOPLEVELSE

Af Gunnar Andersen

Vandstær

Foto: Svend Ove Jensen

Den 15. januar først på eftermiddagen så jeg 2 vandstære ved Kruså Mølesø. Der hvor åen løber ind under stien, standsede jeg op for at se efter hvide fugleklatter på stenene, og så pludselig kom vandstærene flyvende.

De satte sig på hver sin sten med en halv meters mellemrum for derefter at hoppe lidt rundt på forskellige sten. Derefter fløj de hen over åen igen langt mod syd, hvor de var kommet fra. Jeg har aldrig set 2 vandstære på en gang, altid kun en ad gangen. Jeg fortsatte så om til fugleplatformen, hvor der var masser af forskellige ænder at kigge på.

Jeg gik samme vej tilbage, og da jeg passerede åen igen, var den ene kommet tilbage. Den sad på en sten i kanten, og jeg så den dykke 5 gange i den stær-

ke strøm, hvor efter den sad længe og pudsede fjer. Så kom den nærmere og dykkede igen fra forskellige sten. Jeg stod helt stille, og til sidst var den kun ca. 8 m. fra mig og blev ved med at have front mod mig, og i ca. et kvart minut sad den flot på en spids sten midt i vandløbet.

På venstre ben var den ringmærket med en ca. 1 cm. metalring. Jeg kunne have fået et godt billede, hvis jeg havde haft fotoapparatet med. Den så ret stor ud og med det flotte hvide bryst og lidt brunlige hoved, men det var nok på grund af, at jeg var så tæt på den. Det var en fantastisk oplevelse at kunne iagttage den i ca. et kvarter, og så til sidst forsvandt den under en dykning, og jeg så ikke, hvor den kom op.

FORELØBIG STATUS FOR SØNDERJYLLAND EFTER ATLAS III

af *Bjarne Nielsen*

Efter at Atlas III-projektet er afsluttet her d. 1. marts i år, er det nu muligt at komme med nogle rimeligt kvalificerede bud på, hvordan den sønderjyske fugleverden er skruet sammen. Det vil jeg prøve at gøre her ud fra resultaterne af projektet. Det skal siges, at der er tale om en foreløbig status, hvor der eventuelt kan ske ændringer senere. Der kan nemlig stadig være projektdeltagere, der endnu ikke har indtastet alle sine data. Deadline for indtastning er sat til d. 1. maj 2018, og da de tal, der behandles i denne artikel, vil være indtastet senest ved årsskiftet 2017- 2018, formodes indtastninger gjort i årets fire første måneder ikke at ændre væsentligt ved det endelige resultat.

De endegyldige resultater, beregninger og analyser fra såvel Sønderjylland som resten af landet vil først kunne ses i den publikation (en bog), der udsendes fra projektet ultimo 2019. Resultaterne vil til den tid også kunne ses elektronisk.

De overordnede data

I de fire år, 2014-2017, hvor det har været muligt at indtaste observationer i Atlas-databasen, har i alt **223** personer indtastet **30.659** data fra Sønderjylland.

Der er indtastet data om **179** arter, og der er indtastninger fra samtlige **182** sønderjyske kvadrater.

[Her skal man lige være opmærksom på, at der er 14 arter, hvor alle indrapporteringer i Sønderjylland bliver hemmeligholdt. Fra d. 15.09.2015 drejer det sig om: Nordisk lappedykker, sølvhejre, kongeørn, fiskeørn, stylteløber, sandterne, roverterne, kirkeugle, mosehornugle, perleugle, biæder, mellemflagspætte, vandstær, stor tornskade.]

For **153** af de 179 arter er der indrapporteret **sikre** ynglefund. For **163** arter **sandsynlige** ynglefund og for **144** arter **mulige** ynglefund.

Arterne

Tre arter er registreret i flest og lige mange kvadrater. Det er **hvid vipstjert**, **tornsanger** og **sanglærke**, der er registreret i hver **178** kvadrater.

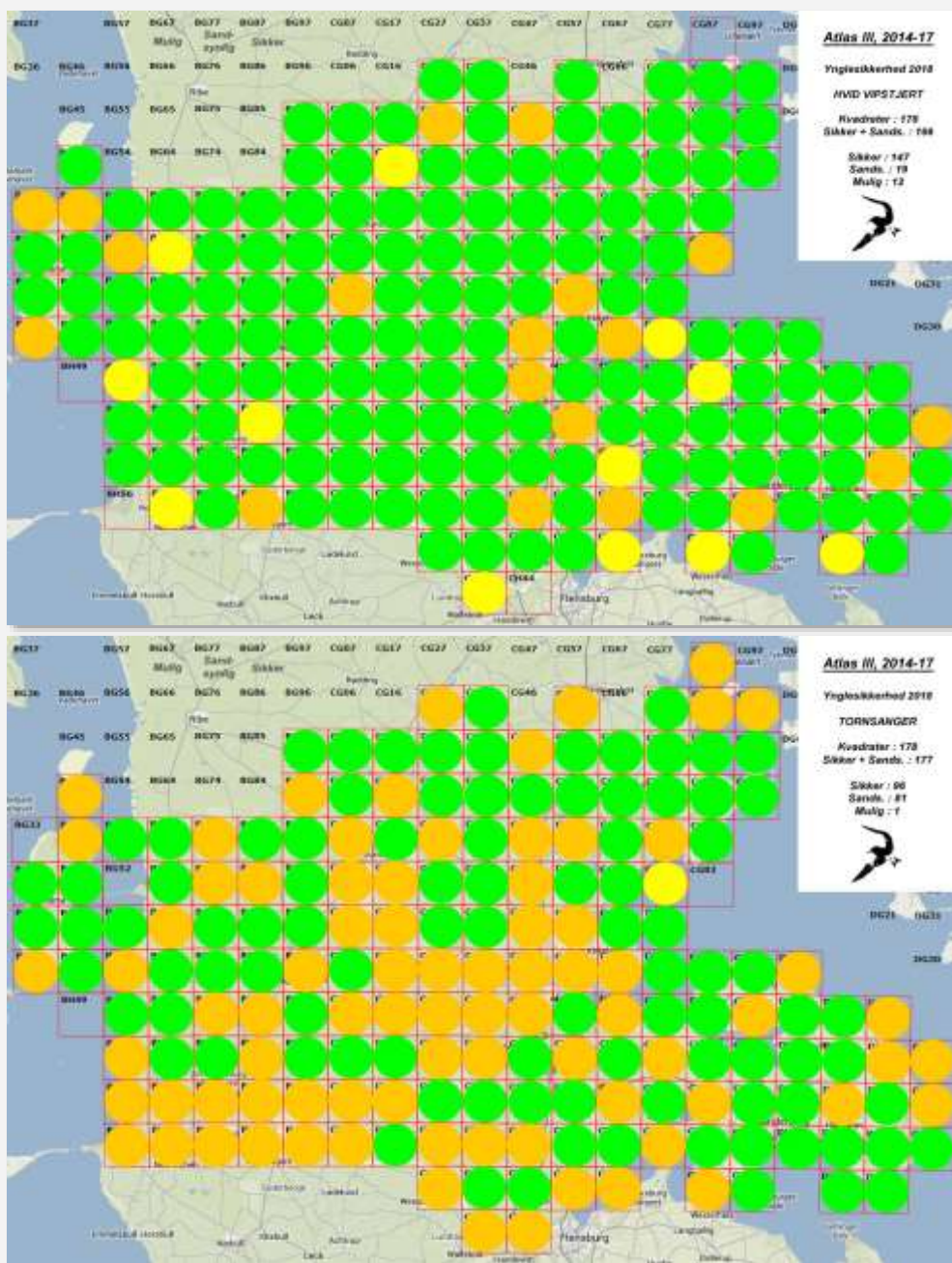
De øvrige arter i den sønderjyske top-ti er:

Solsort i **176** kvadrater, **gærdesmutte** og **gransanger** i **175**, **ringdue**, **bogfinke** og **gulspurv** i **174** samt **sangdrossel** og **musvit** i **172** kvadrater.

*Sortmejsunge
Beckmanns Plantage, 1. juli 2014*

Foto: Bjarne Nielsen

Figur 1

To af tre hyppigst registrerede arter i Sønderjylland, **sanglærke** og **tornsanger** med fordelingen af **sikre** -, **sandsynlige** - og **mulige** ynglefund

Sikre ynglefund af **Stær** er gjort i **158** kvadrater, og hermed er **stæren** absolut topscorer i denne kategori.

Resten af top-ti udgøres af : **Solsort** - 153 kvadrater, **hvid vipstjert** - 147, **landsvale** - 146, **musvit** og **gråspurv** med hver 143, **skovspurv** - 130, **blåmejse** - 128, **bysvale** - 127 samt **husskade** - 123 kvadrater.

Figur 2

Stæren er den fugl, der er registreret som **sikker** yglende i flest kvadrater i Sønderjylland

Hvis vi også inkluderer registreringerne som **sandsynligt** yglende, forbliver de fleste af arterne de samme, men rækkefølgen i top-ti bliver noget anderledes.

Tornsanger og **sanglærke** er registreret som **sikker** eller **sandsynlig** yglende i 177 kvadrater, medens **gransanger** er i 175, **solsort**, **gærdesmutte** og **bogfinke** er i 174.

Gulspurv, **ringdue** og **munk** er registreret i 171 kvadrater, medens **musvit** og **sangdrossel** når op på 170 kvadrater.

Gråkrageunge
 Stranden på Barsø -11. juni 2015

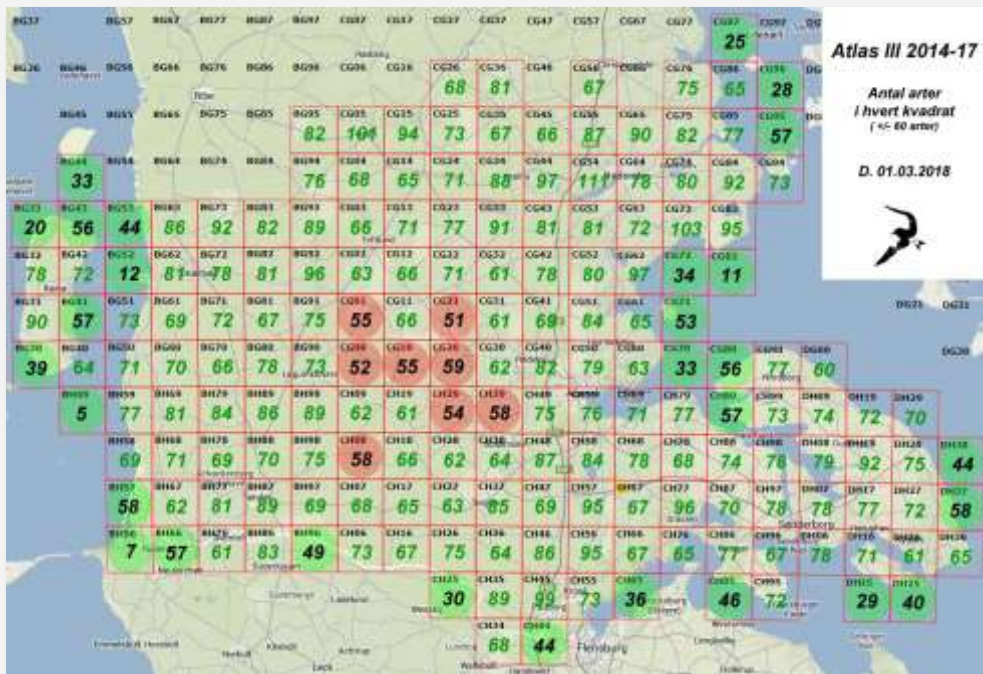

Kvadraterne

Som nævnt under "**De overordnede data**" er der registreret fugle i samtlige 182 sønderjyske kvadrater. I **151** af de 182 kvadrater, svarende til **83%**, har der været en kvadratsansvarlig.

Igen under behørig hensyntagen til at der stadig er nogle hemmeligholdte arter, er kvadratet med flest registrerede arter **CG54-Haderslev Dam**, hvor der er registreret **111** arter.

Resten af top-ti ser således ud : **CG73-Hejsager** - 103 arter, **CG05-Gram** - 101 arter, **CH45-Padborg** - 99 arter, **CG44-Styding** og **CG62-Diernæs** - 97 arter, **BG92-Arrild** og **CH77-Gråsten** - 96 arter, **CH57-Kliplev**, **CG83-Halk** samt **CH56-Holbøl** - 95 arter.

Figur 3: Antal arter registreret i de sønderjyske kvadrater.

Ud fra en overordnet betragtning om, at registrering af 60 arter i et kvadrat betyder, at kvadratet er godt dækket, er alle **godt dækkede** kvadrater markeret med **grønne** betalt. Syv kvadrater er markeret med **sorte** tal på **rød** baggrund, hvilket antyder, at der er tale om fulde (5 x 5 km) kvadrater, som dog ikke har opnået at få registreret 60 arter. Disse kvadrater er derfor de **ikke helt så godt dækkede**. En række kvadrater har ligeledes under 60 registrerede arter, men der er tale om marginale kvadrater, der er mindre end eller væsentligt mindre end 5 x 5 km. Disse 29 kyst- eller grænsekvadrater med **sorte** tal på **grøn** baggrund betragtes som **godt dækkede** på trods af antallet af registrerede arter.

Rødstjert
Ynglefugl i Mellerupcentret ved Agerskov
9. juni 2015

Foto: Bjarne Nielsen

Personerne

I alt har der været **53** kvadratsvarlige, der har haft ansvar for alt fra **1** til **15** kvadrater ud af de 151 kvadrater med en ansvarlig.

Den største forbedring i **Atlas III** i forhold til **Atlas I** og **Fuglenes Danmark** ("Atlas II") er, at det pga. den teknologiske udvikling har været muligt, at alle har kunnet indtaste i alle de kvadrater, som de måtte have lyst til. Det betyder igen, at der i så godt som alle kvadrater har været andre end den kvadratsvarlige, der har indtastet data.

Kvadratet, hvor der er flest personer, der har indtastet data, er **BH99-Draved Skov**, hvor antallet af indtastere er **36**. De øvrige kvadrater i top-ti er : **BG62-Husum Enge** med **32** indtastere, **BH87-Tønder**, **BG95-Stensbæk Plantage** og **BG31-Sønderland** med hver **29**, **BH77-Møgeltønder** med **27**, **CH77-Gråsten** med **24**, samt **BH79-Visby**, **BH57-Margrethe Kog** og **BH68-Højer** med hver **23** indtastere.

Figur 4:
Antal af indtastere i hvert af de 182 sønderjyske kvadrater

Antallet af indtastninger (figur 5) svinger om muligt endnu mere end antallet af indtastere. Der er således indtastet alt fra **5** til **641** observationer i de 182 sønderjyske kvadrater. Topscoren er **CG54-Haderslev** med de **641** indtastninger.

Herefter følger i top-ti **CH57-Kliplev** med **423** indtastninger, **BH99-Draved Skov** med **369**, **BH87-Tønder** med **350**, **CH35-Frøslev Mose** med **339**, **CG83-Halk** med **321**, **BG80-Søgård** med **313**, **CH56-Holbøl** med **308**, **CG62-Diernæs** med **306** og **CG75-Vonsbæk** med **299** indtastninger.

Ikke alle 223 indtastere har været lige produktive mht. at indtaste data. Således er der **79** indtastere, der kun har indtastet i **1** kvadrat, og af disse 79 har de **51** kun indtastet **1** observation.

Derudover har **39** personer kun indtastet i **2** kvadrater, **16** personer har indtastet i **3** kvadrater, **6** personer i **4** kvadrater og **10** personer har indtastet i **5** kvadrater.

I den anden ende af skalaen har en person, **Morten Bentzon Hansen**, indtastet i hele **177** kvadrater.

Den øvrige top-ti er : **Knud E. Fredsøe** i **132** kvadrater, **Jørn V. Sørensen** i **101**, **Bjarne Nielsen** i **85**, **Jesper Leegaard** i **71**, **Jesper Tofft** i **67**, **Tim Andersen** i **64**, **Hans Christensen** i **53**, **Martin Liebermann** i **49** og **Aleks Lund** i **48** kvadrater.

Antallet af indtastede data pr. person er om muligt endnu mere variabelt end antallet af kvadrater pr. person. Flest indtastninger har personen, der har indtastet i flest kvadrater, nemlig **Morten Bentzon Hansen**, der har indtastet **2.258** data.

Resten af top-ti er : **Bjarne Nielsen** med **2.225** indtastninger, **Jørn V. Sørensen** med **1.932**, **Jesper Leegaard** med **1.554**, **Lilly Sørensen** med **1.546**, **Knud E. Fredsøe** med **1.296**, **Martin Liebermann** med **1.241**, **Niels Peter Møller Jensen** med **1.055**, **Martin Iversen** med **1.020** og **Jesper Tofft** med **980** indtastninger.

Figur 5

Antal af indtastninger i hvert af de 182 sønderjyske kvadrater.

Tak til Hans J.

I forbindelse med generalforsamlingen i OAS har Hans J. Leth Hansen meddelt, at han af helbredsmæssige årsager ikke ønsker at fortsætte som bestyrelsesmedlem. Han har været med siden jan. 2009 og har været turleder på mange ture, hvor han har været en gemytlig mand med mange gode historier.

Vi håber, at dit bentøj vil blive bedre, så vi igen kan få fornøjelsen af dig på vore ture.

Med venlig hilsen Kaj Abildgaard

TTT - TimeTælleTure

I forbindelse med projektet vil man forsøge at lave nogle bedre estimater over forskellige fugles bestande. Beregningerne gøres ud fra data indsamlet på såkaldte TTT. Ud fra betragtninger omkring kvadraternes forskellige størrelse samt "indhold" af land og vand blev det besluttet, at der skulle udføres TTT i **135** sønderjyske kvadrater.

Figur 6

Kvadrater i Sønderjylland, hvor der er udført TTT

Der blev udført TTT 3 gange i hvert af kvadraterne i løbet af projektperioden:

En **vinter-TTT** i perioden **1. december** til og med **28. februar** (alt. d. 29. februar i 2016).

En **tidlig forårs-TTT**, der blev udført i perioden **1. april** til og med **12. maj**.

En **sen forårs-TTT**, der blev udført i perioden **13. maj** til og med **22. juni**.

Ved en eksemplarisk indsats lykkedes det at få udført samtlige **135**, svarende til **100%**, af **vinter-TTT** og de **tidlige forårs-TTT**, medens der "kun" blev udført **132**, svarende til **98%**, af de **sene forårs-TTT**.

*Unger af grå fluesnapper
Foto: Gunnar Andersen*

VINTERKÅDE SKÆGMEJSER

Af Klaus Bo Jensen

På en tur til Rømø den 11. december i fjor ville jeg lige ned forbi Lakolk Sø i håbet om endelig at få det længe eftertragtede billede af en *Panurus biarmicus* – skægmejseren. Jeg parkerede min bil ca. 400 m ude af Småfolksvej efter svinget ved søen, der hvor pilekrattet begynder. Lysforholdene var perfekte.

Jeg havde nogen tid før læst en artikel om, hvorledes de unge skægmejse hanner om vinteren ihærdigt kurtiserede hunnerne med sang og fremvisning af "skæg-længde" i håbet om at finde en fremtidig mage, og jeg tænkte, at det kunne da være fedt at opleve.

Jeg stod længe på vejen omkranset af siv til begge sider, og gjorde det jeg holder meget af - at "slowbirde" – dvs. at stå helt stille et sted, og lade fuglene komme

til mig !

Pludselig hører jeg det karakteristiske kald, der hurtigt bliver besvaret af øvrige kald omkring fuglen. Og inden længe havde jeg en sværm af skægmejser omkring mig på begge sider af vejen ivrigt kommunikerende! De sætter sig i sivene – nogle heldigvis lidt højt oppe – og andre i pilebuskene. Hele 6 hanner omkring 1 hun ! Det kan man da kalde for positiv opmærksomhed fra hendes synsvinkel !! Jensen "knipser" løs, og er da heldig med nogle gode fotos – endelig !

Lige så pludselig, som det opstod – lige så pludselig var der stille igen.

Men med en væsentlig ting - Jensen var lykkedes med et par gode billeder - og en rigtig fed oplevelse.

Tak for det "fugleland"

Skægmejser

Stort billede: 3 hanner

Indsat billede: Hun og han

PANURUS

Udgives af Dansk Ornitologisk Forening (DOF) Sønderjylland og Ornitologisk forening for Als og Sundeved (OAS).

Oplag: ca. 400 eksemplarer.

Tryk: A. Søe-Knudsen, Stoholm
ISSN0904-5619

Løst abonnement

Pris: kr. 150,00

Som indbetales på kontonummer
7970 0114097 (Sydbank) og mærkes
"Panurus"

Husk at oplyse navn m.m.

NB: Må ikke bruges til indbetaling af kontingent til OAS.

Redaktion

Viggo Petersen

Kongshoved 5
Kegnæs
6470 Sydals
5135 1373
petersenviggo@gmail.com

Gabor Graehn

Nyvang 10
6400 Sønderborg
gaborgraehn@gmail.com

Besøg DOF-Sønderjyllands hjemmeside på **www.dof-syd.dk** eller se på Facebook.

Her finder du masser af oplysninger om lokalafdelingen, aktuelle nyheder, forum og galleri, samt tidligere numre af PANURUS.

Mødestedet for sønderjyske ornitologer

Besøg også **www.oasweb.dk**

OAS hjemmeside med ture, fotos og blog.

Her finder du også tidligere numre af PANURUS

PANURUS er et fælles medlemsblad for DOF-Sønderjylland og Ornitologisk forening for Als og Sundeved (OAS). Bladet udkommer som udgangspunkt med 4 årlige numre.

Synspunkter der kommer til udtryk i artikler m.m., dækker ikke nødvendigvis foreningernes holdninger. Eftertryk i uddrag er tilladt med tydelig kildeangivelse.

Bladets formål er:

- at formidle sønderjyske ornitologers naturoplevelser.
- at formidle den løbende diskussion om naturbevarelse.
- at være til gensidig inspiration.
- at formidle ornitologisk viden om primært den sønderjyske fuglefauna.

Produktionsplan for 2018

- Deadline for nr. 1 er 15. februar
- **Deadline for nr. 2 er 15. maj**
- Deadline for nr. 3 er 15. august
- Deadline for nr. 4 er 15. november

Artikler sendes til Gabor eller Viggo som Word-fil.

Billeder og illustrationer sendes som jpg-fil/jpeg-fil eller som papirfoto /tegning til scanning (ønsker du sidstnævnte retur, bedes du notere det).

Med ca. 400 modtagere har PANURUS en stor læser-skare. Bladets indhold bygger på artikler og billeder, der genspejler medlemmernes oplevelser. **Vi modtager derfor gerne artikler/billeder fra dig. Disse vil blive bragt med minimal redigering.**

Redaktionen opbygger et billedarkiv om Sønderjyllands natur og fugleliv. Til dette arkiv modtager vi gerne billeder fra medlemmer fra hele landsdelen. Alle skarpe billeder har interesse. og kan sendes til redaktionen som jpg- og jpeg-filer.

Angiv gerne oplysninger om billedet (hvem, hvad, hvor, hvornår).

Ved gengivelse i PANURUS vil fotografen altid blive krediteret.

SWAROVSKI
OPTIK

MacNab.eu

Nærskibbel 7 · 6400 Sønderborg · Tlf. 74 43 16 46

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

STØT VORE ANNONCØRER - DE STØTTER OS

Dansk Ornitologisk Forening Sønderjylland

Formand: Jørn Vinther Sørensen
Kongevej 64
6100 Haderslev

Tlf.: 7453 1720 / mobil: 2080 3916
mail: jorn.vinther.sorensen@gmail.com

www.dof-syd.dk

Kontingent opkræves af hovedforeningen.

Ornitologisk forening for Als og Sundeved

Formand: Kaj Abildgaard
Johan Skjoldborgs Vej 3
6400 Sønderborg.

Tlf.: 3020 8456 (NYT)
mail: kajabildgaard@stofanet.dk

www.oasweb.dk

Kontingent til OAS (kr. 150,00) indsættes på
reg.1551 kontonr. 9104429

AFSENDER

PANURUS

Viggo Petersen
Kongshoved 5
Kegnæs
6470 Sydals

BAGSIDEN

Danmark bryster sig af at have et af verdens bedste landbrug.

BAGSIDEN af medaljen er, at det sker på naturens bekostning.

Brugen af sprøjtemidler som skal fremme udbyttet er samtidig med til at fjerne eksistensgrundlaget for mange planter, insekter og fugle.

Man kan egentlig ikke bebrejde "synderen" - landbruget, da det jo handler med politikernes velsignelse.

Forskellige naturorganisationer har på det seneste forsøgt at vinde gehør for en ændret naturpolitik i Danmark. Se f.eks. DOF's artikel som jeg henviser til på side 2, en artikel som også har været bragt i Jyllands Posten.

Andre artikler i dette nummer af Panurus berører også problemet med fuglenes tilbagegang.

Naturen er mere end fugle, men de er gode indikatorer for rigets tilstand.

Hvorfor forsvinder fuglene, fordi insekter og plantefrø decimeres på grund af manglende diversitet i planter/blomster.

Hvorfor mangler planterne?

Ja, det må du selv ræsonnere.

Så er der lige problemet i egne rækker med fuglekiggere og fuglefotografer, som ikke kender deres begrænsninger i jagten på det gode billede eller den ultimative observation.

Det gælder jo især i forhold vore sjældenheder, som yngler i Danmark som f.eks. biæderen.

Brugen af lydfiler fra mobiltelefoner og alt for nærgående optræden på ynglelokaliteter kan få fatale konsekvenser.

Men OK du fik billedet, du fik observationen.

Biæder

Foto: Klaus Bo Jensen

Taget på stor afstand et sted i Sønderjylland

Men det gælder også normalobservationen. Kommer du til et sted med eksempelvis rastende fugle, så behøver du ikke, at skulle så tæt på så du sender flokken på vingerne, der er jo en årsag til at fuglene raster.